

ÇAĞDAŞ AZERBAIJAN ŞİİRİNDE ULUSAL TARİH

Tevfik Abdulhasanlı*

ÖZET

Azerbaycan edebiyatında tarihî konular her zaman önemli yer tutmuştur. Günümüzün bir kısım sorunlarını şairlerimiz geçmişimize dayanarak, geçmişin aynasında yansıtmaya çalışmışlar.

Şiirimizde ulusal değerler, tarihin öğüt dersleri, tarihi kahramanlar, onların yaptıkları büyük işler, önemli tarihsel olayların halkın kaderinde bıraktığı izler gibi konular yer almaktadır.

Güneyle bağlı yasak kısmen kaldırıldığından Azerbaycan'ın eski tarihi, üzerine gerçeği yazmak imkansızdı. "Güney" konusunun yasaktan kurtulmasıyla kendi ufuklarını genişleten politik şiir giderek daha da zenginleşmeye başladı. Millî – tarihî hafıza ve günümüzün gerçekleri arasındaki yoğun manevî – ahlakî, psikolojik – genetik bağlantı şiirin önünde ufuklar açmış oldu. Özellikle de 80'li yılların ikinci yarısından itibaren tarihimize karşı itiraz ve halkın kendi tarihini tam gerçekleriyle bilmek hukukunun saptanması gibi konular politik şiirin ana motiflerini teşkil etmekteydi.

Çalışmanın amacı, önemli politik konulardan biri olan Azerbaycan'ın Güney ve Kuzey Azerbaycan'a parçalanması konusu üzerinden II. Dünya Savaşı sonrası yasak kaldırıldığında bu yazar ve şairlerimiz için önemli bir konu olduğunu göstermek. Bu adım ile Sovyet rejiminin Doğu ülkelerine, özellikle de İran'a karşı politik tutumuyla ilgili olsa da, edebiyata "parçalanmış Azerbaycan" konusunu gündeme getirme imkanı sağlamış olduğunu açıklamak.

Sonuç olarak, geçen yüzyılın 30 – 40'lı yıllarındaki şiirden farklı olarak 70 – 90'lı yıllarda yazılmış şiirlerde bu konunun dışsal etkene dönüşmesi edebiyatımızda milli kendine dönüş duygusunun güçlenmesine bağlı olduğu görülmektedir. Tüm bunlar bir daha çağdaş politik şiirde milli- manevî konularda şiirlerin yazılması ve yayınlanmasının halkın gerçek tarihinin ortaya çıkarılması için önemli rol oynadığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Çağdaş şiir, ulusal tarih, politik konular, Sovyet dönemi.

NATIONAL HISTORY IN CONTEMPORARY AZERBAIJAN POETRY

ABSTRACT

In Azerbaijani literature, historical issues have always been important. Our poets have tried to reflect some of today's problems at the same time based on our past.

We are talking about national values, historical teaching lessons, historical heroes, great works they do, traces of important historical events left in the fate of the people. It was impossible to write the truth on the old history of Azerbaijan, since the ban on the south was partially removed. The political poetry, expanding its horizons with the liberation of the "southern" issue, has begun to become more and more enriched. The intense spiritual - moral, psychological - genetic connection between the national - historical memory and the realities of today has opened horizons in front of poetry. Especially since the second half of the 80's, objections to our history and the determination of the people to know their history with full realities constituted the main motifs of political poetry.

Purpose of the study, on the issue of the fragmentation of Azerbaijan, one of the important political issues, to South and North Azerbaijan II. It was an important issue for our writers and poets when the ban after World War II was lifted. This step gave the Soviet regime the opportunity to bring the issue of "fragmented Azerbaijan" to the agenda, even though it is related to the political stance against the Eastern countries, especially Iran.

As a result, unlike poems in the 30s and 40s of the last century, in poems written in the 70s and 90s, the transformation of this subject into an external influence depends on the strengthening of the feeling of return to the national self in our literature. All this shows that in the contemporary political poetry, the writing and publishing of poems in national-spiritual matters plays an important role in revealing the true history of the people.

Keywords: Contemporary poetry, national history, political issues, Soviet period.

* Prof. Dr., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC), Azərbaycan Dili Bölüm Başkanı, eümail: abdulhasanlı55@mail.ru, Azerbaycan-Bakü

GİRİŞ

Şiirimizde tarihsel konular her zaman önemli yer tutmuştur. Günümüzün bir kısım sorunlarını şairlerimiz geçmişimize dayanarak, geçmişin aynasında yansıtmaya çalışmışlar.

Azerbaycan şiirinde ulusal değerler, tarihin öğüt dersleri, tarihi kahramanlar, onların yaptıkları büyük işler, önemli tarihsel olayların halkın kaderinde bıraktığı izler gibi konular yer almaktadır.

Sovyetler döneminde, özellikle de Sovyet egemenliğinin ilk aşamalarında (20-30'lu ve 40'lı yıllarda) genel olarak politik konularda yazmanın ne kadar zor olduğunu vurgulamamız gerekir. O dönemlerde politik şiirin yazılma olanakları, konu alanı çok kısıtlıydı, şiir Bolşevik devriminin aşamaları, devrimin kahramanları ve sınıfı ideolojik savaşlar gibi dar konu çerçevesine sığdırılmaktaydı. Politik şiirde çağdaş konular yine de Sovyet kuruluşunu övmekten ibaretti. O zamanın politik şiirinin durumunu anlamak için dönemin sosyal–manevî ortam bütününe göz önünde bulundurmak gerekir.

Fakat mevcut tüm yasaklara rağmen edebiyat, ayrıca şiir, özellikle de politik şiir Sovyet döneminde (60'lardan sonra) gelişmekte devam etti: tarihi konulara konulan “yasaklar” kaldırıldıkça, bu konularda hayatın problemlerine dönüşmüş yeni yeni eserler yazılmaya başladı.

Tabii ki, tarihsel konularda ciddi, büyük eserler sadece şiir türünde kaleme alınmaktaydı. Bunun yanı sıra ilgiyi ve dikkati çeken şiirler de yazılmakta ve sayısı giderek artmaktaydı.

AZERBAYCAN ŞİİRİNDE ULUSAL TARİH

Önemli politik konulardan biri olan Azerbaycan'ın Güney ve Kuzey Azerbaycan'a bölünmesi konusu ile birlikte II. Dünya Savaşı sonrası politik şiir yasağı kaldırıldı. Bu adım Sovyet rejiminin Doğu ülkelerine, özellikle de İran'a karşı politik tutumunun değişmesiyle ilgiliydi ve oldukça pragmatik bir nitelik taşıyordu. Ancak her şeye rağmen bu olay şair ve yazarlara “parçalanmış Azerbaycan” konusunu gündeme getirme ve milli birlik düşüncesini aşılama imkânı sağlamış oldu. Sanat adamları bu imkânı gereğince kullanabildiler. Böylece, politik şiirde “Güney” konusu yer aldı ve bu konuda birçok eser yazıldı.

Süleyman Rüstem'in Güney'e bağlı şiirlerinin toplandığı “İki Sahil” (1954) isimli kitabı Devlet Ödülü aldıktan sonra şiirde Güney konusu daha da yaygınlaştı. Ancak, Güney'e bağlı yasak tam değil, kısmen kaldırıldığından Azerbaycan'ın eski tarihi, onun ikiye parçalanması üzerine gerçeği yazmak veya söylemek imkansızdı. Azerbaycan tarihinin halk için en hazin olaylarından olan “Gülüstan Anlaşması”na bağlı, farklı bir düşünceyi ifade eden edebiyat örneği gibi ortaya çıkan yegâne bir eser vardır. Bu da 1959 yılında Bahtiyar Vahapzade'nin yazdığı ve bugün diller ezberi olan “Gülüstan” manzumesiydi. Manzume o zaman yayınlanmasa da, aydınlar arasında ün kazanarak, elyazması ellerde dolaşmaktaydı (Eser yalnız 80'lerin sonuna doğru ışık yüzü görebildi). Manzumede şair büyük cesaretle o tarihi cinayeti yapmakla bir milleti, bir memleketi ikiye ayıranları suçluyor, onların şerefsiz hareketlerini açığa vurarak, kendilerini lanetliyordu:

Necə ayırdınız dırnağı ətdən,
Ürəyi bədəndən, canı cəsəddən?
Axı kim bu haqqı vermişdir sizə,
Sizi kim çağırmış Vətənimizə?
Neçə vaxt səngərdə hey ulaşıdılar,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 61 Mayıs - Haziran 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Gülüstan kəndində sövdələşdilər,
Bir ölkə ikiye ayrılınsın deyə!

Vatanın zor gücünə bölündüğü o dehşetli, hazin günde şairin hayallerine göre tüm ulularımızın, yenilmez kahramanlarımızın ruhları feryat koparırmış:

Göy də guruldemiş deyirlər o gün,
Çölləri, düzləri buludlar sarmış.
O göy gurultusu ulu Babəkin
Ruhuymuş, hönkürüb, fəryad qoparmış.

Vahapzade halkın tarihinde ebediyen matem, ayrılık, hasret günü gibi anılan “Gülüstan anlaşması”nın yapıldığı o müthiş günü daha sonraları da şiirlerinde çok kez hatırlayarak suçluları lânetle damgalamıştır. Milleti rezil eden bu anlaşmanın 150 yılıyla ilgili yazdığı bir şiirinde şair yakına yakına halkın faciasını kendisine “bayram” gibi sunduklarından söz ediyor:

Tapdamaqımı olar haqqı bu qədər?
Yüz əlli ildir ki, soyurlar bizi.
Bu heç.
Bizə bayram elətdirirlər
Tarixdə ən böyük faciəmizi.

Vətəni satmışıq... Buna yanmıram,
Ağır bir qədərlə üzbəüz olduq.
Ona yanırım ki, o gün, bu bədnam
Alverin dəllalı özümüz olduq.

Azərbaycan tarixinin bu hazin dönemiyle ilgili eserlerin hepsinde halkın bölünmezliği, er geç birleşeceği ilkesi, hasret ve keder duygusu yansıtılmıştır. Güney konusu bugün de bütün Azərbaycan şairlerinin kendilerine yakın bulduğu bir konu olarak kalmakta devam etmektedir.

Güney konusunun Azərbaycan’ın bölünmesi, parçalanması tarixinin bütün Azərbaycan şairleri için düşündürücü bir konu olarak kaldığını vurguladık. Bu konuda yazan şairler arasında şüphesiz ki, aslında Araz’ın öte yakasından olup da, bu yakasında oturan Balaş Azeroğlu, Ali Tude, Medine Gülgün, Söhrap Tahir gibi şairlerin ‘Hasret şiirleri’ önemli yer tutmaktadır. Onların yaratıcılıklarında bu konu doğal sebeplerden, hem de kişisel, içten gelen duyguların yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır ve şiirde kendine özgün eğilim, hat oluşturmuş bulunuyor. “Güney” konusunun yasaktan kurtulmasıyla kendi ufuklarını genişleten politik şiir giderek daha da zenginleşmeye başladı. Millî – tarihî hafıza ve günümüzün gerçekleri arasındaki yoğun manevî – ahlakî, psikolojik – genetik ilişki, bağlantı aramak şiirin önünde yeni yeni yollar ve ufuklar açmış oldu. 60’lı yıllardan itibaren ve özellikle de 80’li yılların ikinci yarısından tarihe karşı itiraz ve halkın kendi tarihini tam geçeceğiyle bilmek hukukunun saptanması gibi konular politik şiirin ana motiflerini teşkil etmekteydi.

İmparatorluğun esareti, ulusal tarihe Sovyet ideolojisinin nihilist münasebeti döneminde halkın kendi milli hafızasından uzak tutulması, soy kökünün, aslının unutturulması büyük bir felâket olarak her zaman şairlerin endişesine neden olmuştur. Halk

şairi Bahtiyar Vahapzade daha 1977 yılında yazdığı ‘Tarih’ isimli şiirinde (bu şiir 1993 yılında yayınlandı) bu ağırlı problemi çok güzel şekilde ifade etmiştir:

Bizi ayırdılar mənliyimizdən,
Millət kökdən qopan bir ağac oldu.
Süzüldü yad səsi ös neyimizdən,
Keçmişin üzünə indim ağ oldu.

Hələ unuduldu Quran da, din də,
Keçib gəldiyimiz yollar danıldı,
Əridik özgələr, yadlar içində,
Hünərli, zəfərli illər danıldı.

Tarixdir hər daşın, qayanın yaşı,
Tarixlə bağlıdır insan yurduna.
Yox isə bir xalqın tarix yaddaşı,
Vətən də quruca torpaqdır ona.

Vatanın insan için sadece kuru topraktan ibaret olmaması için tarihin, milli hafızanın, kan ve gen hafızasının sosyal – felsefî anlamını, önemini anlatan şair bunu hem de manevî – ahlakî kategori olarak ele almaktadır. Tarihi tahrif etmekle sakat hale getirilen, yalanlar ve sahteliklerle doldurulan, gerçek geçmişinden ayrılan bir halk, “millet” değilse, bu millete mensup herkes aslından, kökünden habersiz bir vücut, anlamı ve muhteviyatı olmayan bir insandır.

Vahapzade’nin şiirlerinin büyük bir kısmında okurlara iletmek istediği temel fikir bundan ibarettir. Şair milletin bugünü ve yarını, insanların manevî – ahlakî bütünlüğü için tarihin, tarihî hafızanın yerini hiç bir şeyin tutamayacağına emin olduğu içindir ki, sömürgecilik yıllarında halkın tarihinin sahte hale getirilmesine karşı tüm ruhuyla itiraz ediyor.

Totaliter Sovyet rejimi döneminde yazdığı, fakat o zaman yayınlamadığı “Örümcek Ağ Ördü” şiirinde kendi hiddet ve öfkesini açıkça belirtir:

Tariximiz dağıldı,
Uydurma tarix ilə kimliyimiz anıldı –
Öz kökünü bilməyən gözücüklü bir millət
Zamanın yollarında hər addımda yanıldı.
Uydurma tarix bizi anamızdan ayırır,
Yad anadan alınmış bələkdə qundaqladı.
Özülümüz laxladı.
Bu xalqın tarixini düz bildirən, düz yazan
Tarix kitablarında hörümçək tor bağladı.

Şair milli tarihini, kan ve gen hafızasını kaybetmiş bir halkın artık kendi önceki haysiyet, gurur ve şerefini koruyamaz hale geldiğini, miskinleşerek esaret, zulüm ve her türlü hakarete bile tahammül etmek ve şerefsiz ömür sürmek zorunda kaldığını göstererek bu türlü manevi aşınmalardan acı acı şikayet ederek şöyle yazıyordu:

Cəsur keçmişimizdən üzüldü əllərimiz,
Şərəf bildik özgəyə qul olmağı yoxsa biz?

Hər cürə zülmü udduq,
Köləliyi qazanıb, kişiliyi unutduq.
Vıcdan, düzlük, həqiqət sürgün oldu bu yerdə,
Yaltaqlıq və xəyanət silahını yağladı.
Cəsarət qılıncının ağzı düşdü kəsərdən,
Qəbzəsində, qınında hörümçək tor bağladı.
Dilimiz yasaq oldu.
Ruhumuz qəlbimizdə əbədi dustaq oldu.
... Biz beləcə yaşadığ, yaşamadıq, süründük,
Əməlimizdə deyil, sözümdə görüldük.

Geçmişin unutulması, unutturulması, şaire görə öyle büyük bir faciə ki, bu faciəyi yaşayan halkı, onun her bir evladını manevi açıdan kör yapar, tüm ahlaki dəğərler ve kriterler karışdırılır, millət ve kişi gururunu kaybeder, onuru ayaklar altında çığnenir. Bu meselenin sadəcə bir tarafıdır. Unutkanlık, kendi geçmişini, tarihin öğüt derslerini unutmak, zaman geçtikçe o halkı yeni yeni felâketlere, facialara sürükler. Son on yılda halkın yaşadığı çəkilmez acıların başlıca sebeplerinden biri de bu unutkanlık, tarihe sırt çevirmedir. Bu gerçeği bugün milletimizi temsil eden her bir kesin doğrulayacağı kanısındayız.

Şair Bahtiyar Vahapzade faciaların daha başından bu gerçeği tüm çıplaklığıyla halka beyan etmiştir. Azərbaycan halkının ünlü toplum adamlarından biri olan Ömer Faik Nəmanzade'nin anısına yazdığı 'Unutkanlık' adlı şiirinde sinsi ve hilekâr komşularımızın bize karşı tarihte defalarca turettileri kanlı cinayetlerini, ihanetlerini bağışlanmaz hata zannediyor:

Ömər bəy, hər sözün haydı, haraydı,
Deyilib elə bil bu çağımızda.
Sənin bu fəryadın sırğz olaydı,
Daim sallanaydı qulağımızda.

Əsrin əvvəlini unutmuşuq biz.
Saldın yadımıza dənənimizi.
Sadəqəlbliyimiz, təmizliyimiz
Tarixdə nə qədər aldatmış bizi.

... Erməni zülmündən yüz ildən bəri
Daşdan-daşa dəydi bu xalqın başı,
Unutdu çəkdiyi müsibətləri,
Niyə oğurlandı onun yaddaşı?!

Bahtiyar Vahapzade ünlü önder, Azərbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (1918 - 1920) kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin hatırasına yazdığı 'Bir Ulu Mezar', 'M. E. Resulzade'nin anısına' adlı şiirlerinde okurlara yukarıda değındığımız fikirləri aşıyor. Şair ulu M. E. Resulzade'nin ruhuna hitap edərək hüznünlə şöyle yazıyor:

Borçlu iken Vatan sana, halk sana,
Bu topraktan veremedik bir mezarlık yer sana.

Daha 1987 yılında M.E. Resulzade'nin mezarını ziyaret eden B.Vahapzade milletimizin indirilmiş istiklal bayrağının bir zaman yine kalkacağına iyimserlik duygusuyla emin ediyordu:

Dəydi bir-birinə əvvəl də, son da.
Yatır bu məzarda eşqim, vicdanım...
Qədim türk elinin ana qoynunda.
Yatır bu məzarda qüdrətim yatır,
Dünənki şərəfim, şöhrətim yatır.

...Atam azadlığın nə olduğunu,
Onun ləzzətini dərk etdi xalqın.
Sabah, ya birigün, bilirəm bunu.
Yenə qalxacaqdır enən bayrağın.

Ulularını, tarihi şahsiyetlerini tanımak, onları anmak, düşünce ve yaptıklarını yaşatmak azminde bulunan halk ne kadar zor ve ağır olsa bile, er geç kendi bağımsızlığına kavuşur, refah ve saadet yoluna girer. Tarihin öğütlerinden ders almak, milletin M.E. Resulzade gibi namuslu, hak, adalet uğruna mücadele veren evlatlarına sadakat, bağlılık o milletin varlığının, mevcudluğunun ve kalkınmasının en iyi belirtisidir. B.Vahapzade'nin tarihî şahsiyetlere ve tarihî olaylara hasrettiği şiirlerinde ana motif de bu inancıdır.

Görüldüğü gibi şairlerimiz tarihi şahsiyet ve olaylarla bağlı yazdıkları eserlerinde genel olarak bugünün millî – sosyal ve manevî gerçekliğinin dikte ettiği sorunlardan bahsediyor, halkın kan ve gen hafızasını uyandırmaya, ona hareketlilik kazandırmaya çalışıyorlar. Şiirlerin büyük bir kısmında vatanseverliğe çağırısı ruhunun, heyecanın doğması salt bununla ilgilidir. Bilindiği üzere millî - etnik kökle ilgilenme döneminde bu eğilimin edebiyatta ve özellikle de şiirde kuvvetlenmesi doğaldır.

Şiirimizin en iyi örneklerinde, görüldüğü gibi “tarih çağdaşlığın manevî – ahlaki deneyim etkeni gibi ortaya çıkar”. Bütün bu özellikleri dikkat merkezinde tutan edebiyat uzmanı Yaşar Karayev (1996) şöyle yazıyordu: “Geleneksel, bayağı, belâğatlı ürünün baş alıp gitmesine, aşırı övücü, ‘sınıflı’, ‘partili’ şiirin ‘yüksek’ kürsülerden okunmasının siyasetçi ve işpaz edebi kurumlarda hala mevcut olan resmi törenlerin terkip hissesi olarak kalmasına rağmen, bütünlük te Azerbaycan şiiri en faal ve canlı şekilde aramalarını sürdürmekteydi.

Tarihin, hafızanın, çağdaşlığın dolaylarında o ‘zaman’ ve ‘ben’le ilgili gerçeğin peşindeydi. Gerçeğin peşinde olan şairse hiç bir zaman aynı mihverde dönmüyor.’

SONUÇ

Geçen yüzyılın 30 – 40’lı yıllarındaki şiirden farklı olarak 70 – 90’lı yıllarda yazılmış şiirlerde bu konunun nasılsa dışsal etkene dönüşmesi edebiyatımızda milli kendine dönüş duygusunun güçlenmesiyle bağlıdır. Basılmış tüm şiir kitaplarında, derlemelerdeki ilk şiirleri müstesnasız olarak bu gibi eserler oluşturmaktadır. Fakat o konjonktür sanat örneklerinin ardından dergilerde yer alan şiirler bazen birbirine zıt olmuştur. Tüm bunlar bir daha çağdaş politik şiirde bu gibi konuların – milli- manevî konularda şiirlerin yazılması ve yayınlanması için bir araç rolü oynadığını göstermektedir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 61 Mayıs - Haziran 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

KAYNAKLAR

- Karayev, Y. (1987). *Şiir ve Nesr*, Bakü:Yazıcı.
Karayev, Y. (1996). *Tarih Yakından ve Uzaktan*, Bakü: Sabah.
Vahapzade, B. (1991). *Masal – Hayat*, Bakü: Yazıcı.
Vahapzade, B. (1993). *Yeni Şiirler*, Bakü: Yazıcı.